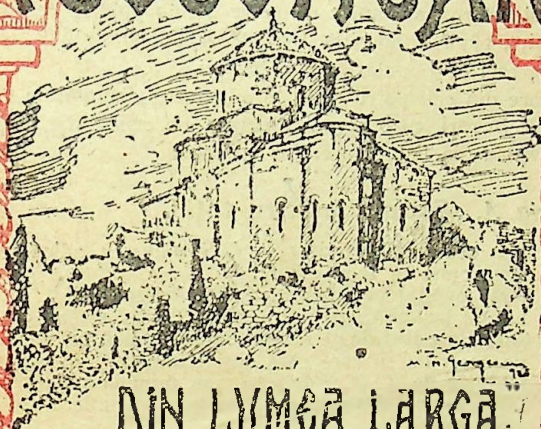

CUNOȘTINȚE FOLOSITOARE

„DIN LUMEA LARGĂ”

ANDREI ȘAGUNA

și

CONDUCĂTORII „ASOCIAȚIUNII TRANSILVANE”

(1861 — 1922)

DE

I. LUPAȘ

Profesor la Universitatea din Cluj
membru al Academiei Române

CĂTRE CITITORI

Singura publicație de popularizare a științei este biblioteca „Cunoștințe Folositoare“, ce apare săptămânal câte un număr sub conducerea *D-lui I. Simionescu*, profesor universitar și membru al Academiei Române.

„Cartea Românească“, dând la lumină această bibliotecă scrisă pe înțelesul tuturor, a umplut un mare gol în publicistica noastră atât de lipsită, până la apariția bibliotecii „Cunoștințe Folositoare“ din orice lucrări de popularizare a științei.

Fiecare din cele patru serii, în care apar „Cunoștințe Folositoare“ cuprinde lucrări cu o anumită natură de cunoștințe, după cum se poate vedea din lista numerelor apărute:

Seria A. „Știința pentru toți“.

- No. 1. Cum era omul primitiv de *I. Simionescu*, adică ce înfățișare avea omul în zorii vieții lui.
- ” 2. Viața omului primitiv de *I. Simionescu*, adică obiceiurile de hrană, locuință, vânătoare ale aceluiași strămoș al tuturor.
- ” 3. Gazurile naturale de *I. Simionescu*, adică descrierea bogățiilor de acest fel cu care ne-a dăruit natura.
- ” 4. Albinele de *T. A. Bădărău*, sau minunata viață a harnicilor făpturi care strâng pentru noi ceară și miere din potirul fiecărei flori.
- ” 5. Diabetul, îngrășarea, gălbănirea tre bolile cele mai dese, dar c
- ” 6. Raze vizibile și invizibile de C ce ne-o trimete soarele.
- ” 7. Viața microbilor de *Dr. I. Gh* lasă în pace viața omului, din noaștem, ca să ne putem apă
- ” 8. Furuncul de *T. A. Bădărău*, în hărnicie, chibzuință și gos
- ” 9. Viața plantelor de *I. Simion* trebuitor este să cunoaștem căroră trăim.
- ” 10-11. Pasteur de *C. Moțaș*, o privitytăți a marelui om de știir
- ” 12. Soarele și lumina de *I. Sim* sunt și se petrece în soare și 1
- ” 13. Telegraful fără fir de *Tr. L*
- ” 14. Porumbelul Mesagerul de *V.*

Biblioteca Centrala

L102571160

Biblioteca Centrala Universitara - Sibiu

Nr. 115 - Lot. Europ.

Seria C.

No. 11-12

CUNOȘTINȚE FOLOSITOARE

~~1855~~ N.Y. 733

ANDREI ȘAGUNA

și

CONDUCĂTORII „ASOCIAȚIUNII TRANSILVANE”

(1861—1922)

DE

I. LUPAȘ

Profesor la universitatea din Cluj
membru al Academiei Române

UNIVERSITATEA „LUCIAN BLAGA”
BIBLIOTECA
INVENTARIAT 1998

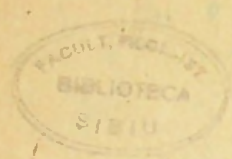
21 FEB 1998

BUCUREȘTI

EDITURA CARTEA ROMÂNEASCĂ S. A.

Bibl. Inst. de Inv. sup.
INV. Nr. 54.482 78

18-1-21

~~18-1-21~~

18-1-21

1.

Incepem cu ziua de astăzi a treia serie de conferințe sau cursuri populare, prin care Universitatea noastră din Cluj s'a simțit datoră, chiar de la începutul naționalizării sale, a lua contact spiritual cu publicul românesc din acest oraș, spre a-l ridica din vâlmășagul materialist al ocupațiilor cotidiene și a-i îndrepta căuturile spre trebuințele necăpărate ale vieții și culturii noastre naționale.

Universitatea noastră, prin profesorii săi, a înțeles de la început să organizeze aceste cursuri populare sub egida „Asociațiunii transilvane” voind să arate și în chipul acesta înalta prețuire, ce se cuvine acestei vechi instituțiuni culturale, care până la 1919 a îndeplinit, pentru românimea ardeleană, rolul unei adevărate *universități populare*, în împrejurări destul de grele și ostile, când orice încercare de a înfișa și în Transilvania un învățământ superior românesc era sugrumată în fașă.

Vor fi între ascultătorii acestor cursuri universitare populare mulți, cari nu pot să-și dea seama deplin de motivele, cari îndeamnă poporul român din Transilvania să țină la această

*) Conferință ținută în sala No. IV a Universității din Cluj la 25 Noembrie 1921.

„Asociațiune” culturală a sa și să privească cu oarecare scepticism inițiativele altor instituțiuni similare, a căror acțiune *începe* a se desfășura în aceeași direcție și cu aceleași scopuri culturale-educative.

Deaceia am socotit necesar a schița în această conferință împrejurările, în cari s'a înființat și în cari și-a desfășurat „Asociațiunea transilvană” timp de 60 de ani stăruitoarea sa activitate. Mărturisesc că îndemnul spre a face lucrul acesta ne-a venit dela conducerea centrală a „Asociațiunii”, care a făcut apel și la profesorii universității noastre. să-i stea în ajutor pentru a putea procura, prin organizarea unei loterii, mijloacele financiare indispensabile, ca să-și poată îndeplini chemarea sa culturală, după cum cer trebuințele atât de avansate ale zilelor noastre.

II.

Conducătorii românimii ardelenе au înțeles, că cea mai de căpetenie problemă pentru un popor, care vrea să scape de jugul robiei sufletești și trupești, este să-și creeze o cultură proprie, cu ajutorul căreia să pună în lucrare toate forțele sale intelectuale și fizice, încălușate de răutatea vremilor sau amorțite prin o îndelungată stare de letargie.

Începutul oricărei culturi naționale poartă, în mod fatal, urmele unor influențe și împrumuturi străine. O cultură cu lotul independentă, din chiar originea sa, nu ne poate arăta istoria.

Influențele și împrumuturile străine orice popor capabil de cultură și de viață le știe transforma și, înprimându-le notele distinctive ale caracterului său național, e în stare să le dea o înfățișare nouă, originală. Dar aceasta n'o poate face cu isbândă multăamitoare decât după ce ajunge la conștiința de sine și poate să prețuiască după dreptate comorile și însușirile sufletești, cu cari l-a înzestrat Dumnezeu, — talanții, pe cari e dator să-i chivernisească în modul cel mai înțelept. Indată ce un popor ajunge la conștiința de sine, trebuie să ceară a se emancipa de sub epitropisirea prea îndelungată a unei culturi străine, care poate să-l reducă la selăvie sufletească chiar și atunci, când se bucură în alte privințe de toată libertatea cetățenească și e stăpân pe destinele sale. Trebuie deci să-și dovedească fiecare națiune propria sa destoinicie culturală, adăugând ea însăși, din propriile sale comori sufletești, măcar o singură petricică la edificiul măreț al culturii generale, cași cum ar da o dobândă pentru inevitabilele împrumuturi străine, cari se întâlnesc la începutul culturii sale. Așa dar influențe culturale străine trezesc naționalitatea și o îndeamnă ea, la rândul său, aceasta să-și creeze o cultură proprie, care prin notele sale distinctive și originale să fie în stare a contribui ea însăși la îmbogățirea, sau măcar la varietatea culturii generale.

Problema culturii naționale este de cea mai mare însemnătate în viața oricărui popor. Tot ce se lucrează în vederea acestei probleme și

spre o rezolvire înțeleaptă a ei, nu se pierde în vânt, nu se risipește, cum se risipesc și se anihilează, bunăoară în luptele politice, atâtea forțe intelectuale și fizice ale poporului nostru fără nici un rezultat sau, în cazul cel mai bun, pentru niște rezultate adeseori prea efemere.

La începutul erei constituționale în monarhia habsburgică obținură și Românii ardeleni câteva rezultate politice însemnate, cum au fost congresele naționale din 1861 și 1863 sau chiar legile dietei ardelenice din Sibiu (1863—4), privitoare la înarticularia drepturilor politice ale națiunii și limbii române. Dar aceste rezultate politice au fost, durere, de o durată foarte scurtă. În momentul, când au fost dobândite, au și început a se pierde, a se spulbera. Cu mult mai trainice și mai sigure s'au dovedit însă rezultatele obținute de Românii ardeleni, în acest timp, pe teren bisericesc și cultural.

Între instituțiunile culturale românești, create la începutul erei constituționale, de importanță deosebită a fost și este „Asociațiunea transilvană pentru literatura română și cultura poporului român”.

III.

Lipsa unei societăți literare și culturale, în felul cum aveau și alte popoare împrejmuitoare, începuse a fi simțită de Românii ardeleni încă de la sfârșitul veacului al XVIII-lea, când se proiectase, după ideile vestitului doctor și profesor al universității din Cluj, Ioan Mol-

nar-Piuariu „societatea literaților din Sibiu” cu scop de a tipări un ziar pentru popor (1789), iar ceva mai târziu (1795) așa numita „societate filosoficească a neamului românesc în mare principatul Ardealului”, care înșiră între membri săi „preoți, învățători, toți supuși bisericii Răsăritului, doctori, filosofi, istorici și alți mai mulți învățați la număr”. Această societate cerea dela membri și sprijinatorii ei câte 15 fiorini pe an.

În schimb proiectă să tipărească o bibliotecă cu „vestiri filozoficești și moralicești, manufacturi neguțătorești, științi și regule dieteticești”, pe lângă care mai promitea și alte căr. despre „teologia moralicească a Răsăritului” și „alte istorii bisericicești” apoi biografiile principilor munteni și moldoveni și „istoria Românilor pe larg, culcasă din cele vechi adevărate istorii” și în sfârșit „alte deprinderi ale lumii vrednice de a le ști”.

Proiectul acesta, la alcătuirea căruiă învățării ardeleni par a se fi orientat mai ales după fasciculele revistei germane, ce apărea pe atunci în Sibiu sub titlu: „Siebenbürgische Quartalsschrift” — nu s'a putut realiza, în întregime. A apărut totuș la 1798 în tipografia lui Petru Bart din Sibiu un început de *istorie universală* sub titlul: „*Inceputuri temeinice ale istorii de obște. Istorii vechi. Partea dintâiu*” (Un exemplar necomplet se găsește în biblioteca universității din Cluj, colecția Sion).

Cu o jumătate de secol mai târziu conducătorii tineri și idealști ai Românilor ardeleni

se ocupau cu gândul de a înființa o „academică română”. Alții, mai buni cunoscători ai împrejurărilor, mai realiști în cugetarea și acțiunea lor, înțelegeau că planul acesta nu-l vor putea duce la îndeplinire. Dar pentru toți eră o veche dorință crearea unei instituțiuni, care pe lângă promovarea literaturii și culturii românești, să poată împreună la un loc întreaga româniimea ardeleană, desbinată în două confesiuni, să cimenteze legăturile de unitate și frăție, și să afle mijloacele necesare pentru răspândirea culturii naționale în părțile largi ale poporului.

E potrivit să amintim aci pe scurt și importanta încercare făcută la 1845 în Țara Românească cu scop de a întemeia o „Asociație literară a României”. Statutele acestei „asociații” sunt din 1847. Intre membri ei se găseau literați și scriitori de valoare: Iancu Văcărescu, St. Golescu, Belliac, Ion Ghica, Gr. Alexandrescu, C. A. Rosetti, N. Bălcescu și P. Poniari; Moldoveni ca Vasile Alexandri, Const. Negruzzi și M. Cogălniceanu; Ardeleni ca Laurian și Aron Florian. Scopul ei eră să înlesnească progresul literar în *toată românia*. Tendința de a crea comitete — sucursale în Moldova și în Transilvania însă n'a izbutit, după cum fără rezultatul dorit a rămas și propunerea lui Bălcescu și Cogălniceanu de a publica un *Dicționar biografic* cu viețile celor mai însemnați Români din *toate părțile și din toate veacurile*. După 2 ani de activitate promițătoare această „Asociație literară” ațipi fără nădejdea unei apropiate reînvieri. Ceva mai târziu primind la

1852, câteva ajutoare bănești prefectii ardeleni Simion Balint (9500 fl.) Axente Severu (9000 fl.) și Avram Iancu (6000 fl.) — după cum aflăm dintr'o scrisoare a lui Aron Florian, — au dăruit toți trei suma de 2500 fl., care sumă s'a depus pe numele lui Dr. Pavel Vasici la cassa de păstrare („Sparkassa”) din Sibiu, în ziua de 30 Aprilie 1852, ca să poată servi ca bază la înființarea unei societăți literare române. În 2 Maiu 1852 Aron Florian scria lui Ioan Maiorescu despre această întâmplare următoarele: „Eu mă folosii de ocaziunea aceasta, când li s'au dat banii, pe lângă decrete foarte plătoare și stătui de dânsii, ca să deceda pentru un scop național; am socotit, că centrul de unire al Românilor nu poate fi altul decât o societate literară română. Ei pătrunseră necesitatea și importanța și contribuiriă Balint 1000 fl., Axentiu 1000 fl., Iancu numai 500 fl. C. M. Eu făcui iute actul de fundatiune, pe care ei îl subscriseră, luai banii dela ei și îi puserăm la Sparkassa. Prin actul de fundatiune ei au ales 5 bărbați din cei de aici și pe Baritiu din Brașov, ca să compună statutele, să le subștearnă la guvernii spre aprobațiune și să facă pașii trebuincioși, ca societatea să între în viață. Bine s'a făcut ori ba?... Eu de scop al societății literare în actul de fundatiune am pus cultura și desvoltarea limbei și publicarea de cărți folositoare”.

Maiorescu însă nu aprobă idea lui Aron Florian, ei insistă pentru înființarea unei academii române. Mai târziu Florian, învinuit de Maio-

rescu, că ar fi agitat contra academiei, se scuză prin epistola din 4 August 1852 spunând, că dânsul și-ar jertfi pentru academie, dacă ar fi „practicabilă”, nu numai opiniunile, ci întreaga personalitatea sa.

Divergența opiniunilor între ceice doriau „societatea literară” și între ceice insistau pentru înființarea unei academii, de o parte, iar de altă parte nefastele învrăjbiiri confesionale, cari au bântuit întreg deceniul absolutismului, împiedcând realizarea acestui plan,— banii depuși la „Sparkassa” din Sibiu i-a ridicat, în vara anului 1854, desigur cu învoirea lui Vasici și a donatorilor, poetul Andrei Murășan.

Iniințarea societății literare a rămas deci tot în domeniul dorințelor, cari își așteptau înfăptuirea în timpuri mai senine.

*

La 1859 apărû în „Aradul vechiu” un fel de almanah literar, intitulat „Muguri”, dedicat „sexului frumos român” și alcătuit „prin conlucrarea juuimei clericale și studioase a claselor gimnasiale superioare”, cuprinzând 59 poezii parte originale, parte reproduse din autori cu renume.

Această carte îndemnă pe colaboratorul „Telegrafului Român”, din Sibiu, Zaharie Boiu să scrie o recenziune severă, spunând, că tot ce e bun într’însa, nu e propriu și tot ce e propriu, nu e bun, afară de trei poezii ale lui Atanasie Marienescu, cari sunt „ca trei fire de măgheran printre urzici”. La observațiile lui Boiu a răspuns profesorul din Arad, Dr. Ața-

nasie Șandor, luându-și elevii în apărare (Tel. Rom. 1860 nr. 13).

Critica severă a lui Boiu avu darul de a provoca o discuție serioasă și folositoare prin faptul, că s'a accentuat iarăși necesitatea unei societăți literare, s'au indicat chiar căile și mijloacele potrivite pentru împlinirea acestei dorinți vechi.

Correspondentul „Telegrafului Român” din Țara Oltului, Ioan Pușcariu arată, că nu atât studenții aradani sunt de vină pentru versurile slabe din almanahul „Muguri”, ci mai mult societatea românească însăși, deci împrejurarea, că ei n'au avut de unde să învețe a scrie românește frumos și corect. „Adevărat, că copiii dela Arad et Comp. cu idei ungurești, cu sintaxă germană și cu cuvinte latinești nu putură produce o carte poetică, însă oare avem noi un Panteon român, niște sărbători olimpice, unde să audă pe bătrâni românește?”

Accasta lipsește, cum a lipsit în tot trecutul românesc, care în părțile sale mohorâte se caracterizează, între altele și prin totala „lipsă de reuniuni” pe când „dacă am avea nu o academie ca a Ungurilor din Pesta, ci numai o reuniune modestă ca a Sașilor din Transilvania, cea pentru cunoștința țării („Verein für siebenbürgische Landeskunde”) o reuniune de exemplu, pentru cultura poporului român, dacă ne-am aduna sub forma asta *legală* în tot anul cdată la Brașov apoi la Săcele, la Zărnești, la Făgăraș, la Sibiu, la Rășinari, la Săliște, la Hațeg și așa mai încolo, unde s'ar găsi niște quartire modeste pentru confluenții reuniunii, apoi am trece și la Lugoj,

Lipova, Arad și mai pe urmă la Cernăuți și Suceava, — dacă din o contribuire ce o ar hetai statutele s'ar forma un fond pentru o bibliotecă română, muzeu român ș. a. — dacă literații noștri și mai ales cei începători, mai înainte de a-și da lucrările lor pe mâna fiilor lui Guttenberg, le-ar așterne acestei reuniuni spre o revizuire literară — cred, că atunci ne-am putea cunoaște mai întâi slăbiciunile noastre, apoi am putea îndreptă și pe ale line ilo mai cu datornică cruțare, fără să aibi scârbe, fără de a-i descurajă și a-i desmântă poate pentru totdeauna dela literatură... atunci i-am face atenți și la aceea, că nu fiecare are aplicare naturală spre poezie și sila e în zadar.; că nici nu e de lipsă a se face toți deodată poeți; că poezia crește mai lesne pe fețele, decât pe dosurile Carpaților; că spre recompensă noi aici avem alte fântâni literare de exploatat; anticități, istoria și geografia română, mineralogia, botanica, fauna ș. a."

Curând după acest apel ziaristic u me ză, tot în coloanele „Telegrafului Român” o corespondență din Blaj, scrisă la 11 Aprilie 1860 de profesorul Ioan Rusu, protopopul de mai târziu al Sibiului, ca e insistă și el asupra folcaseilor, ce ar putea să aacă o societate literară, și îndeamnă pe Români să nu mai stea „cu mâinile în sân, să se pice mură în gură, ci să-și unească puterile și luminile minții, să nu cruțe nici jertfe, nici osteneală pentru un scop nobil, căci numai așa vor scăpa de judecata lumii și de osânda posterității”.

III.

În 10 Maiu 1860 Șaguna înaintează, în această chestiune, guvernatorului ardelean Liechtenstein o petiție scrisă de 171 Români, cari roagă guvernul ardelean să le îngăduie a ține în Sibiu o adunare constituantă („consultătoare”).

Petiția aceasta a fost scrisă de Dr. Ioan Rațiu și „compusă,— cum se exprimă Barițiu,— în termeni atât de pipăiți, umiliți, respiratori de lealitate, pe cât se putea afla în limba germană, bogată în expresiuni plăcute despotismului”.

În răspunsul său din 12 Iulie 1860, adresat lui Șaguna, care se află atunci ca membru al senatului imperiului în Viena, guvernatorul Liechtenstein spune, că înainte de a admite adunarea cerută, trebuie să i se facă cunoscut, cel puțin în liniamente generale, proiectul de statute, căci dânsul nu poate încuviința constituirea unei societăți cu tendințe exclusiv naționale și care se izolează în mod vădit de celelalte naționalități din țara aceasta.

După primirea acestui răspuns, Șaguna s'a adresat curând lui I. Pușcariu, G. Barițiu și Tim. Cipariu cu rugarea de a elabora fiecare câte un proiect de statute și a i le trimite spre întrebuire. Din aceste 3 proiecte, a combinat însuși unul, înaintându-l guvernatorului cu rugarea, „să binevoiască a-l subșterne Maiestății Sale... și a mijloci încuviințarea lui cea dorită de o nație, care a dat nenumărate dovezi despre alipirea sa către tronul maiestatic și al cărei

patriotism curat și străin de orice separatism ostensibil se dovedește și cu A-ul 4 al statutelor, unde împede se zice că membri acestei asociațiuni pot fi de orice religie și nație”.

Dupăce primi răspunsul favorabil dela guvernatorul Liechtenstein, convocă pe ziua de 9/21 Martie 1861 la Sibiu pe toți cei 171 de inși, cari au subscris petițiunea din 10 Maiu 1860.

În edificiul seminarului român s'a ținut sub prezidiul lui Șaguna adunarea constituantă, care a discutat și aprobat statutele. Șaguna deschise adunarea prin o frumoasă cuvântare, comunicând rezultatele stăruințelor, ce s'au pus pentru înființarea acestei societăți și arătând, că „legile patriei noastre sunt de natură progresivă, deși într'un punct încă ne apasă, adecă în punctul naționalității”, termină cu următoarele cuvinte de îmbărbătare, cari pe lângă un apel călduros, cuprind și o promisiune solemnă, împlinită din partea lui cu prisosință :

„... monumentele materiale ale unui period cult se pot nimici prin mâni barbare și o nație liberă se poate lipsi de libertate prin niște legi draconice; însă monumentele spirituale și moravurile cele bune, precum și valoarea lor rămân pentru toți timp'i nerăsturnavere, căci acestea sunt mai presus de orice putere silnică și fizică, de ele nu se poate atinge mâna barbarului, furul nu le poate fura, moliile nu le pot mânca. Fiind așa dară problema noastră a înaintă literatura, cultura, industria și agricultura națiunii noastre, adecă a înaintă starea spirituală și materială a poporului nostru,

vrem a deșteptă prin mijloace naționale facultățile, va să zică cugetările cele senine și serioase în poporul nostru, ca să cunoască ființa și destinația sa și să o știe întrebuința spre tot binele, precum și alte nații fac astăzi aceasta și precum cere spiritul cel civilizator al secolului nostru; darurile lui vor garanta viitorul cel mai ferice a mult cercatei noastre rațiuni și o vor feri de niște lovituri ucigătoare de religia și limba ei. Aceste convingeri mari să ne însuflețească, domnilor, pe noi toți, și atuncia tare cred, că cerul va încoronă cu flori de mângăere întreprinderea noastră, și va ascultă rugăciunea mea, prin care cucerindu-mă îl rog, ca să reverse binecuvântarea sa asupra *Asociațiunei noastre*, căci tot darul desăvârșit vine de sus dela părintele luminilor.

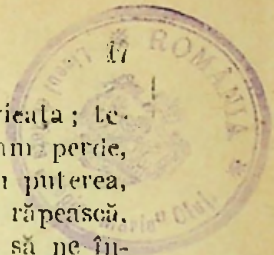
În sfârșit din parte-mi mă oblig, că voi sprijini scopul *Asociațiunei noastre*, în cât va stă în puterile mele, căci aci voi fi norocos a auzi sunetele cele dulci ale limbei mele materne, care la străini nu s'a învrednicit de atențiune, însă acelea cu atât mai scumpe sunt inimii mele".

La sfârșitul adunării (ședința III) Bărițiu mulțumește lui Șaguna pentru ostenele și sacrificiile, ce a binevoit, precum în nenumărate cazuri, așa și cu ocaziunea aceasta, a le aduce în cauza națiunii și îl roagă să stăruiască și mai departe în favorul acestei *Asociațiuni* „până la deplina ei înființare prin aprobarea preafinaltă a statutelor și până la prima adunare generală”...

Statutele discutate și primite în această adu-

nare Șaguna le înaintă din nou, prin guvernul ardelean, la Viena, de unde primind în Septembrie aprobarea prealabilă, el convocă pe ziua de 23 Octombrie (4 Nov.) 1861 la Sibiu „pe toți inteligenții națiunii noastre, cari voiesc a fi membri „Asociațiunei”, spre a lua parte la inaugurarea și deplina constituire a aceleiași”. În discursul inaugural rostit cu acest prilej Șaguna spune, că „Asociațiunea” are o problemă „pe cât de nobilă, frumoasă și unică în felul său astăzi în întreaga noastră națiune din toate părțile”... „pe atât și de serioasă și grea, pentru că cere o perseverență de fier și un sacrificiu din inimă”. Schițează apoi pe scurt luptele, ce a purtat el cu ministrul Thun pentru promovarea culturii naționale în deceniul absolutismului, și pașii ce i-a făcut pentru înființarea „Asociațiunei”, terminând astfel: „Domnilor, masa dulcii maicei noastre este pregătită pentru oaspeți mulți; maica noastră a fost până acum îmbrăcată în doliu, dar de acum înainte se îmbracă în haine de nuntă și poartă la masă pe toți fiii săi, ca să strălucească și ea în și cu casa sa și să înoiească pe fiii săi, precum se înoiesc tinerețele vulturului și se roagă lui Dumnezeu zicând: Doamne al puterilor fii cu „Asociațiunea” aceasta acum și totdeauna, căci tot derul desăvârșit e de sus dela tine, Părintele luminilor”...

La cuvântarea lui Șaguna a răspuns Cipariu prin clasicul său discurs despre importanța limbii naționale, a acestui „tezaur... dulce ca sărutările măicuțelor noastre, când ne aplecăm la

sânul lor, lezaur mai scump decât viața; lezaur, care de l-am fi perdut, de l-am pierde, de vom suferi vreodată, ca cineva cu puterea, cu înșelăciunea, sau cu momelile să ni-l răpească, din mâinile noastre, atunci mai bine să ne înghită pământul de vii, să ne adunăm la părinții noștri cu acca mângâere, că nu am trădat cea mai scumpă creditate, fără de care nu am fi demni a ne numi fiii lor: limba românească”, și adaugă: „Un razim naționalității române se împlântă astăzi, ei sperăm, că asemenea razime de asta și de alte forme se vor împlântă și de aci înainte și mai multe și mai puternice”.

„Așa, după 16 luni, computate din 10 Maiu 1860 până în 13 Septembrie 1861 — scrie mai târziu Barțiu — inteligența poporului român a-junse ca să-și câștige un loc de convenire, unde să nu aibă a face nici cu scolasticismul teologilor, nici a se aruncă în vâltorile politicii militante, ci a se mărgini pe câmpul cel de altmintrelea foarte larg, totodată frumos și dătător de viață al literaturii și al științelor, precum și a căută neîncetat mijloace, nu fantastice, ci reale și oneste, spre a lumina, cultiva, înavuți și ferici pe popor, pentruca să fie fericită țara”.

Cu ocazia constituirii s'a adunat suma de 5600 fl. dela 212 membri, cari au contribuit cu diferite sume dela 5—210 fl.; prelații premergând și aci cu frumos exemplu, au dăruit pe seama „Asociațiunii”: Șuluțiu 2000 fl., iar Șaguna 1050 florini.

În ședința a două s'a ales ca prezident pe timp de 3 ani (în sensul A-ului 11 din statute)

Şaguna cu 75 voturi, faţă de 20 date pentru Şuluţiu, 17 pentru Andreiu Mocioni şi 11 împărţite între alţii. Cu unanimitate au fost aleşi Cipariu vice-prezident şi Bariţiu secretar primar, iar ceilalţi funcţionari şi un comitet de 12 inşi — cu majoritatea voturilor. În semn de recunoaştere a meritelor literare 24 de români, din provinciile austriace şi de peste munţi au fost aleşi membri onorari, tot asemenea şi 3 străini : contele G. Csáki, pentru ajutoarele făcute şcolilor şi literaturii româneşti”, Aurel Kecskeméti, redactor la „Sürgöny” în Pesta şi Dr. E. I. de Tkalack, redactorul revistei „Ost und West” din Viena — „pentru favorirea limbii române”.

În şedinţa a 4-a şi cea din urmă s'a luat hotărîrea de a se împărţi, — începând cu anul şcolar 1861/2 — între 10 studenţi lipsiţi de mijloace, o sumă de 600 fl., apoi în lipsa unui local propriu, Şaguna propune şi adunarea primeşte „ca o odaie din Seminarul diecezan să se adapteze spre scopul acesta”. Adunarea se încheie prin următorul cuvânt părintesc al lui Şaguna : „Ne-am adunat în caritate, ne despărţim în caritate. Dea Dumnezeu, ca până la capătul veacului să fie tot aşa. Să ne mai întâlnim la masa mamei noastre comune ; să ne îndulcim de limba, de naţionalitatea şi de toate câte sunt ale Remânului. Luaţi seama, în ce momente şi în care epocă vieţuim. Popoarele mai înainte au putut trăi fără literatură ; iar astăzi aşa ceva este curat peste putinţă. Feudalismul aristocratic s'a delăturat prin desvoltarea puterii morale şi cu-

noaşterea legilor fireşti; a păşit în locul aceleia egalitatea de drepturi şi egala îndreptăţire, să nu uităm însă, că puterea minţii şi a genului, ştiinţele şi artele sunt, care în zilele noastre dau popoarelor tărie şi le asigură viitorul”.

Astfel s'a înfiinţat „Asociaţiunea transilvană”, după multe încercări şi stăruinte şi prin o precauţiune înţeleaptă, care a ştiut prinde momentul oportun şi a reuşit a înlătură diferitele greutăţi, ce îi stăteau în cale şi ar fi putut s'o răpună din momentul înfiinţării, sau chiar înainte de a lua fiinţă, cum ştim, că s'a întâmplat cu încercarea de la 1852. „Asociaţiunea s'a născut — cum spunea N. Iorga cu dreptate la 1905 — din curentul neîntrerupt spre lumină, care a însufleţit de 150 de ani măcar ne Români din Ardeal şi ţările ungureşti din iubirea adevărată către popor, căruia îi trebuiau şcoli, tot mai bune şi mai româneşti, pentru a putea sta alături cu alţi locuitori ai aceluşi pământ. Ea s'a adus la îndeplinire într'o clipă rară, când amintirile unor primeidicase lupte, purtate împreună, uniseră în inimi pe credincioşii celor două Biserici, rivale totdeauna din nenorocire, dusmane uneori, în care anumite împrejurări au împărţit neamul nostru din acele părţi ameninţate. De la început „Asociaţiunea” a fost şi a lui Seguna şi a lui Suţiu şi a Băşienilor şi a Sibienilor, şi a Unitilor şi a Neunitilor. Şi aceasta alcătueşte *însuşirea ei de căpetenie şi cea mai scumpă... Unde desbină legea, uneşte cartea, lumina*”.

V.

Ca președinte al Asociațiunii a participat Șaguna la ședințele comitetului și a condus trei adunări generale, dela celelalte fiind împiedecat prin neconținutele lupte, ce purtă tocmai atunci pe teren politic, bisericesc și școlar. La distribuirea ajutoarelor pentru studenți eră totdeauna cu cea mai mare atențiune și dacă pentru vre-unul dintre studenții cei buni nu se ajungea ajutor din fondurile extrem de modeste ale Asociațiunii, nu stătea mult pe gânduri, ci îi oferea din alu său, căci pentru cererile oamenilor harnici Șaguna avea totdeauna urechia și punga deschisă. Cu toate acestea s'a întâmplat să aibă și unele neplăceri în această funcție a sa : deoarece confesionalismul strâmt și unilateral n'a putut fi stârpit cu desăvârșire niciodată dintre Români, oricâte afurisenii s'au rostit asupra lui, în public și în particular, într'un an i s'a adus lui Șaguna învinuirea, că la stăruințele lui se dau din fondurile „Asociațiunii” toate bursele (stipendiile) numai studenților de religia ortodoxă. Învinuirea era însă cu totul lipsită de temei. Șaguna a arătat, că tocmai în anul respectiv nici un student ortodox n'a fost ajutat de Asociațiune, ci numai uniți.

Cea mai frumoasă și mai reușită dintre adunările generale ale Asociațiunii, sub prezidenția lui Șaguna a fost, desigur, cea din Brașov, ținută la sfârșitul lui Iulie 1862 și împreună cu o expoziție de produse ale industriei națio-

nale. Scopul acestei expoziții a fost —după cum arată Șaguna în circulara sa — „înaintarea și

Mitropolitul Andrei Șaguna
președintele «Asociațiunii» 1861--1867

deșteptarea Românilor,... precum și progresul și gustul estetic pentru tot ce este frumos și

folositor". La deschiderea ei au asistat peste 800 membri. In discursul său introductiv, Şaguna, pornind din cunoscuta sentinţă a istoricului Bonfiniu, că „Românii s'au luptat mai mult pentru limbă, decât pentru vicaţă", a vorbit „*cu multă prudenţă, multă abnegaţiune, mult patriotism concentrat*, — cum ne asigură Odobescu, care a participat la această adunare, — despre importanţa limbii şi culturii naţionale spunând că naţiunea română nimic mai mult şi mai puţin nu doreşte, decât aceea, *ca să rămână în vicaţa sa naţională, adică în vicaţa limbei sale*, şi prin aceea, ca prin mijlocul cel mai sigur să întemeieze şi să lăţească cultura şi prosperitatea naţională şi patriotică, precum o vede aceasta la celelalte naţiuni surori compatriotice".

In optimizmul său entuziast declară, că se simte „de trei ori fericit" ca preşedinte al acestei Asociaţiuni, căreia îi proceşte că într'un viitor nu prea îndepărtat îşi „va vedea osteneţele sale încoronate cu succesul dorit": literatura, cultura, şcoalele, institutele literare vor ajunge în stare înfloritoare, satele şi oraşele româneşti vor înainta; grădini şi holde frumoase se vor vedea acolo, unde până ieri erau „polonide şi alte ierburi sălbatice", economia naţională va pătrunde şi la plugarii noştri — „pe scurt nu vor trece multe zeci(mi) de ani şi naţiunea română va fi regenerată şi înlăunată în puterile sale intelectuale, industriale şi materiale, pentru că naţiunea este setoasă după cultură şi luminare iar membri acestei Asociaţiuni nu

vor cruța nici un sacrificiu, ce ar condiționa un viitor mai fericit și propășire națională”.

În această adunare generală, pe lângă animatoarele debateri în chestia ortografiei și frumosele disertații ale lui G. Barițiu, Gavril Munteanu, T. Cipariu și Ioan Pușcariu, au mai fost și alte momente însemnate ca d. e. premiarea preziilor lui Andrei Murășanu, cu 50 de galbeni. Suma era destul de modestă, ceea ce președintele Șaguna află potrivit a justifica prin următoarele cuvinte: „În adevăr mie mi se pare puțin această sumă pentru celebrul nostru poet, însă proiectarea s'a făcut în privire cu starea pecuniară a Asociațiunii. Dar la acest neînsemnat premiu se adaugă altul foarte mare, premiul moral, și cred, că explic simțămintele și convingerea adunării postind d-lui Andrei Murășanu a avea tăria trupească ca vârful Surului și Măgura Codlei”. Iar suma ajutoarelor, destinate a se distribui între studenți români, s'a urcat la 1200 fl. Șaguna, neputând aproba pornirea de a se da ajutoare numai studenților în drept (juriștilor), spuneă într'un ton și glumeț și serios: „Această chestiune e foarte delicată. Dară nu-s eu inimicul tinerimei, și nu știu dacă ea are mai mare grije de mine, sau eu de ea? Domnii din comisiune au propus lucrul acesta pentru toți și numai astfel, adică: 1200 fl. pentru stipendiul juriștilor exclusiv. Tot se fac ajutoare, dar pentru preoți nu. Nu facem și noi parte din națiune? Statutele Asociațiunii nu opresc aceasta de loc. Așa dară eu propui, ca banii destinați pentru stipendii, să

se întrebuițeze în ajutoare pentru studenții dela toate facultățile”.

Adunarea primește această propunere, votând încă și o sumă de 200 fl. spre a se ajutura „doi tineri români calificați în vre-o meserie și cari voiesc a se face măiestri”, 100 fl. ca premiu pentru cea mai bună carte” despre înaintarea economiei de câmp și a pomăritului între români : iar 100 fl. pentru un român „care va învăța arta stenografică și va da chiar în viitoarea adunare generală probe despre a sa capacitate și istețime”. Tot în această adunare s'a discutat și idea înființării câtorva secțiuni științifice, luându-se decisiunea de a se întocmi „deocamdată numai trei secțiuni : 1. *filologică*, 2. *istorică* și 3. *fizico-naturală*”.

Adunarea se termină, și de astădată, prin cuvintele de însuflețire ale președintelui, care procește, că „existența Asociațiunii nu numai că nu este periclitată din nici o parte, ci e asigurată din toate părțile prin unirea, armonia, simpatia și concursul tuturor Românilor”.

Asociațiunea își fixase chiar dela început un *program foarte vast și frumos*, realizarea căruia treceă însă peste măsura puterilor și a mijloacelor materiale modeste, de care dispunea această instituțiune folositoare. „In sfera de activitate trasă pentru Asociațiunea noastră — scrie Barițiu — se cerea din capul locului un venit anual sigur de 40—50.000 fl., adecă interese dela un milion fl. Dară unde eră milionul?”. Suma de 5600 fl., câți s'au putut adună

la constituirea din toamna anului 1861, s'a urcat în curs de 2 ani la cifra de 20.466 f. 86 cr.

La următoarele trei adunări generale ținute la Blaj (1863), Hațeg (1864), Abrud (1865) n'a mai putut participa Șaguna, fiind împiedecat: la 1863 prin participarea la dieta ardeleană, la 1864, de o boală, pentru a cărei tămăduire a trebuit să cerceteze băile din Mehadia, iar la 1865, având să sfințească, chiar în 15 August —ziua adunării generale,—pe Popasu ca episcop al Caransebeșului. În lipsa lui, aceste trei adunări s'au ținut sub conducerea vice-prezidentului Timoteiu Cipariu, care la Abrud, atât în numele său, cât și în al adunării întregi, exprimă, dorința de a-l vedea pe Șaguna în fruntea strălucitelor adunări generale, spre a le conduce „cu toată energia îndatinată, și cu toată însuflețirea, ce știe insuflă în inimile tuturor”.

Adunarea ținută anul următor, 28—29 August, 1865, la Alba-Iulia a fost cea din urmă condusă de Șaguna, ca prezident. În cuvântul de deschidere arată motivele, cari l-au silit să absenteze dela cele trei adunări anterioare, adresează lui Cipariu „mulțumirea sa cordială și frățescă” pentru bunătatea și „deosebita destineritate”, cu care a condus acele adunări „spre îndestulirea obștească”; constată iarăși că Asociațiunea și-a îndeplinit din destul misiunea sa, față cu mijloacele cele smerite pecuniare, de care poate să dispună”. Și vorbește apoi despre însemnătatea morală și socială a muncii citând părerile unui renumit profesor de istorie (Lahouleye) dela universitatea din Paris, din cari

scotea încheierea, că „fără muncă pricepută și stăruitoare nu poate înainta cultura unui popor, nici onoarea și aprețuirea lui în societatea civilă”.

Până la această adunare capitalul Asociațiunii sporise la suma de 26.161 fl. 10 cr.

Cu câtă încredere privia Șaguna viitorul Asociațiunii, s'a putut vedea și din mărturisirile și constatările optimiste, cuprinse în diferitele discursuri ce a rostit cu prilejul adunărilor generale. Mai cităm aici o sentință caracteristică. Întâlnindu-se în vara anului 1864 la Brașov cu Barițiu, Șaguna îi zise acestuia, „cu vocea oareși cum dureroasă ca și un preamț profetic”: „Să nu lăsăm d-le Barițiu, ca să apună Asociațiunea noastră, să o susținem cu toate brațele, încât dacă s'ar întâmpla să pierdem toate celelalte drepturi, la câte ne năzuim, să rămânem cel puțin cu acest mijloc comun de cultură a limbei și a spiritelor. *Zelul nostru pentru Asociațiune să nu scadă!*”. La acestea adaugă Barițiu, că „situațiunea cu Viena începuse a se schimba încă în 1864 în defavoarea Românilor. Episcopul Andreiu o simțise mai curând decât noi ceștia alți”.

Schimbarea situației politice a adus cu sine și campania ziaristică pornită în „Gazeta Transilvaniei” contra lui Șaguna, care începuse a-și pierde din popularitatea de mai înainte. Probabil acestei împrejurări e a se mulțumi și faptul că la adunarea generală din Cluj (August 1867) în locul lui Șaguna a fost ales președinte ba-

renul Vasile Popu, iar în locul lui Cipariu vicepreședinte Ioan Hanic, directorul seminarului din Sibiu.

VI.

Sub conducerea înțeleaptă a lui Șaguna și Cipariu și pe lângă zelul neobosit al lui Barițiu, „Asociațiunea” trecuse peste greutatețile începutului și își croise calea, pe care avea să înainteze cu încetul, pas de pas, trezind prin adunările sale generale în fiecare an câte un ținut locuit de Români, aranjând serbări cu caracter național-cultural, ținând conferințe pentru intelectuali și popor, împărțind ajutoare pentru studenți și meseriași, înșufleșind pretutindeni poporul pentru scopurile ei și adunând din prisosul bogatului ca și din bobul săracului, mijloacele bănești necesare pentru realizarea acestor scopuri, măcar în parte. Când i s'au fixat scopuri prea mari și i s'au cerut să realizeze lucruri în absolută disproporție cu mijloacele ei materiale, ca înființarea unei catedre de literatură română pe lângă universitatea din Viena, sau a unui gimnaziu românesc în Seini (Szinérváralja), cum se cerca în adunarea din Șemcuța-mare (1869) ori chiar înființarea unei academii române de drepturi, cum o propunea consilierul Iacob Bolega în adunarea generală din Năsăud (1870), firește, că astfel de dorințe, oricât de frumoase și nobile, nu le putea aduce la îndeplinire cu mijloacele modeste, de cari dispunea. Dar când în fixarea ținutelor „Asociațiunii” s'a ținut seamă de realitatea împrejurărilor, când propunătorii

și îndrumătorii rămăneau în marginile posibilităților, din deceniu în deceniu s'a făcut totuși câte un pas spre progres, cum s'a întâmplat cu înființarea revistei „Transilvania”, a școlii de fete cu internat și a muzeului istoric și etnografic din Sibiu.

Aici ne mărginim a constata, că sub presidenția valorosului bărbat baron Vasile L. Popu (1867—1875) și a tovarășului său în conducere, a vicepreședintelui Iacob Bologa-Ioan Hania ales în adunarea din Cluj (1867) a rămas la (1870) Năsăud) numai cu 20 voturi față de 85 date pentru Iacob Bologa — „Asociațiunea” a făcut un pas spre progres prin înființarea revistei „Transilvania”. Adunarea generală din Cluj, când a decis înființarea acestei reviste, și-a împlinit numai datoria de a înfăptui dispoziția A-ului 33 din statutele „Asociațiunii” în sensul căreia această instituțiune culturală trebuia să publice o revistă. Eră numai întrebarea, cum să fie redactată revista, ca o foaie populară sau ca revistă pentru intelectuali? Cunoștința de carte eră puțin răspândită între oamenii din popor. Înainte de a tipări o foaie pentru ei, ar fi trebuit să se găsească dascăli zeloși, cari să-i învețe scrisul și cetitul. De altă parte, intelectualii, copleșiți de influența culturii străine, erau cu mult mai expuși pericolului de a se înstrăina și depărta de tulpina neamului. Deci revista „Transilvania”, a cărei redactare fu încredințată secretarului prim, Gheorghe Barîșiu, si aveă mai mult pe aceștia în vedere decât păturile de jos ale poporului. Foaia ar fi

putut să dea și un supliment popular, dacă era cine să-l scrie. Dar Barițiu a întâmpinat, și la început ca și mai târziu, foarte puțin sprijin moral și material din partea membrilor „Asociațiunii”.

Alegerea din Cluj a indispus atât pe Blăjeni, cât și pe Sibieni și Brașoveni. Cei dintâi ar fi așteptat să fie ales Cipariu ca președinte al „Asociațiunii”, iar pe cei din urmă i-a mâhnit faptul că Șaguna a fost înlăturat din presidenție. Așa rezultă din epistola prezidentului Vasile L. Popu adresată în 22 Maiu 1868 lui Barițiu și în care spune, că revista „*Transilvania*” s'a născut „*între grele dureri*” având puternici contrari, dar dânsul „mai mult rezultat așteaptă pentru scopurile „Asociațiunii” dela răspândirea foii „*Transilvania*” în toate unghiurile locuite de Români, decât dela unu! sau două stipendii pe an mai mult”. Apoi — continuă: Cum că literații noștri nu te sprijinesc în lucrare, e un lucru foarte dureros. Cauza zace în mare parte în indolență, nepăsare — la mulți răutate, — iară la cei mai mulți în lipsa timpului, și aceasta trebuie să ne fie de una mare mângăiere. Uită-te, preastimate Domnule și amice, cu din toată inima și din tot sufletul meu Te-aș sprijini în lucrările D-tale, că știu câte îți apasă umerii și inima, dar nu-mi ajunge timpul — când pot răsufli de cele oficioase, îmi cade bine să răsufliu liber neocupat nici cu lucruri mai ușoare. Ca mine sunt toți aceia, cari sunt amployați publici și, mare parte, din aceștia stă inteligența noastră. Vin acuma preoșii, das-

călii, etc., aceștia săracii au alte griji, rari sunt între ei, cari întru atâta să nu fie cuprinși în grijile și lucrarea întru susținerea vieții, cât să le mai rămână timp și voie de a-și mai bate mintea (din trupul cei oboșit) cu compunerea de articoli pentru o foaie publică; las că și între aceștia, ca și între amplotiați se vor afla unii, cari ar avea timp de a consacra și pentru scopul de sub întrebare, dar aceștia nu au poate în camera lor sufletească, cât să poată de acolo împărtăși și pe alții?!"

„Am avea însă noi un soi de oameni independenți și apți a Te sprijini în lucrările D-tale, ca redactor, ba unii dintre aceștia ar avea încă și datorii a te sprijini, și aceștia sunt profesorii dela tot felul de școli;... însă aceștia se cuprind cu alte lucruri o parte, — altă parte e în soldul inamicilor propășirii națiunii noastre. Băjenii, o parte necăjita, pentru că nu s'a ales Cipariu de prezident, nu numai nu vor, a sprijini întreprinderea „Asociațiunii” cu darea foaiei, ci lucră în contra; altă parte au altă ocupațiune mai sublimă — adevă spirituală popească — să agiteze pentru unul și altul a-i ridică pe scaunul metropolitan, în care lucrare însă deatnintretea foarte sanitară nu se lasă a se conduce de binele public al diecezei mitropolitane, ci numai de spirit de partiidă. Sunt apoi alți profesori și profesorași, nu în Braj, ci în Brașov și Sibiu, care parte ca instrumentele oarbe și sclavi supuși ai contrarului(!) a tot ce nu miroase a pravoslavnicie și nu are biagosiovenie arhierescă, parte ca contrarii personali și ai

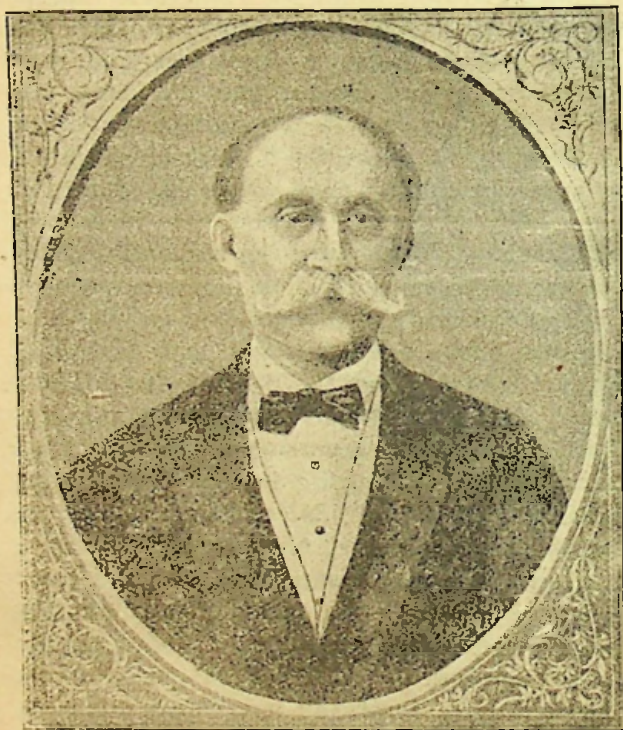
cauzei nu vor să știe de sprijin'rea unei foi, care nu face proseliți pravoslavnici sau nu răspândește binecuvântările fericirei: fericiți cei săraci cu duhul, etc."

Abstrăgând de ultimile șire, cu atacul îndreptat contra lui Șaguna (Contrarul?) și a profesorilor din Sibiu și Brașov, — dintre cari, de dragul adevărului fie zis, cei mai de frunte au contribuit totdeauna, în marginile puterii și a talentului lor, la lucrările literare și culturale ale „Asociațiunii” — constatările președinte'ui Popu indică o stare de lucruri, care în ce privește revista „Transilvania” s'a menținut, durere, până aproape de zilele noastre.

Dintre adunările generale, conduse de președintele Vasile L. Popu, cea mai reușită a fost cea din Năsăud (1870) atât în privința morală, cât și materială. Intre cuvântările pregătite pentru acea adunare au fost și a lui Iosif Vulcan despre „Cântecele haiducești” și a lui Justin Popfiu despre „Necesitatea culturii naționale”. Iar fondurile „Asociațiunii” s'au sporit atunci cu suma însemnată de 6874 fl. 50 cr., ca taxe de membri dela mai multe comune și dela particulari.

Cum înțelegea președintele V. Popu chemarea „Asociațiunii”, a arătat în mod clar în adunarea dela Sebeșul săsesc (1872) în cuvântarea sa în care spunea că „Asociațiunea este menită să deștepte, să nutrească și să conserve simțul național, să scutească și să cultive limba și prin aceasta existența națională”. „Prin însoțirea noastră documentăm, că suntem demni succe-

sori ai străbunilor noștri despre cari scrie Bonfiniu, că „s'au văzut a se lupta mai mult pentru limbă decât pentru viață”, adevărat mai mult

Vasile (Ladislav) Popp
președintele «Asociațiunii» 1867-1875

pentru existența națională, decât individuală. Asociațiunea ridică și înalță reputațiunea națională cea căzută înaintea străinilor; în fine „Asociațiunea” face ca până când în cele poli-

lice suntem desbinați și în parte înverșunați unii în contra altora așa zicând până la cuțite— până când în cele confesionale suntem sfâșiati și înstrăinați de cătră olaltă până la ura nedumerită, aici domnilor, aici la sinul mamei noastre, unde ascuțișele săgeților invidiei s'au tâmpit, unde veninul urei s'a lăpădat afară, aici tot cu aceleași cuvinte române dulci ne îndulcim, toți suntem frați, toți mergem pe aceeaș cale, toți într'o înțelegere frățească, ca un trup și un suflet, facem pași înainte în literatură și cultură! așa legați domnilor, întru legăturile unității naționale vom ajunge la portul, la li-manul dorit, la care tindem prin sprijinirea Asociațiunii".

Ultima adunare condusă de președintele V. Popu a fost cea din Deva (1874) unde a fost reales ca președinte și pentru al 3-lea period (1874—1877), dar la începutul anului următor (17 Febr. 1875) muri. Adunarea generală din Reghin alese pe Iacob Bologa ca președinte.

VII.

Președenția nominală a lui Iacob Bologa nu durează decât 2 ani (1875—1877). De fapt însă el a avut parte însemnată în conducerea Asociațiunii timp de 18 ani (1870—1888): până la 1875 împreună cu V. Popu, iar după 1877 împreună cu Cipariu, pe care i-a substituit nu numai în ședințele comitetului central, ci și în conducerea tuturor adunărilor generale ținute în timpul președinției lui Cipariu, cu excepțiunea celei din Sibiu, 1881. Bologa s'a interesat

mult de soarta „Asociațiunii” și a contribuit cu mult zel la rezolvirea problemelor ei. Dacă a fixat pentru Asociațiune și probleme atât de grele, ca înființarea unei academii de drepturi, în schimb s'a gândit și la lucruri mai practice și mai realizabile. A muncit pentru înființarea școlii civile de fete din Sibiu insistând la toate ocaziunile, ca propunerea făcută, în acest sens, de referentul școlar Anania Trombitaş la adunarea generală din Șighișoara (1879) să ajungă cât mai curând o realitate, ceea ce s'a și întâmplat în timp relativ destul de scurt, căci în toamna anului 1886 școala aceasta s'a putut deschide cu 43 eleve sub conducerea luminatului director Dr. Daniil P. Barcianu și cu sprijinul unor profesori bine pregătiți. Mai departe, înțelegând Bologa că adunările generale nu lasă în urma lor rezultate destul de durabile și că comitetul central nu e în stare a cunoaște trebuințele culturale din diferite ținuturi, a stărunit pentru înființarea *despărțămintelor*, în fruntea cărora să fie așezați oameni cu pricepere, cu râvnă și interes statornic pentru chestiunile culturale, ca astfel spiritele să fie ținute în continuă trezvie și să nu fie lăsate a așipi iarăși în obicinuita somnolență, după orice adunare generală pompoasă și reușită.

Credem, că Barițiu avuse în vedere mai ales meritele lui Bologa pentru Asociațiune, când îl caracterizase atât de frumos spunând, că eră un *suflet candid și o inimă curată*, întru care puteai citi ca prin un cristal transparent. „Știi D-voastră, ce eră pentru Bologa Asociațiunea

și nouele ei institute?" Această întrebare o punea Barițiu la 1888, curând după moartea lui Bolog, adunării generale din Abrud. Și iată cum

Jacob Bolog

□ președintele «Asociațiunii» 1871—1877

răspundea tot dânsul: „Ea eră, după altarul religiunii sale, *al doilea altar*, la care se închinase el și căruia îi sacrifică într'o serie de ani

spese, timp, călătorii obositoare pentru un om bătrân și adesea liniștea sufletească, decât ori simția vre-o cursă aruncată cu scop de a-i submina și răsturna sanctuarul limbei și al cultului noastre.

Mic este el, modest și umilit ca și bisericile religiunii noastre cele de lemn, rămase din veacurile servituții, el este însă singurul sanctuar, care în loc să ne desbina în confesiuni sau în partide politice, ne adună și ne unește pe toți la o *sfântă agapă*, precum era cea gustată de creștinii din biserică primitivă a lui Isus Christos. „Rogu-vă aveți grije de Asociațiune și de tinerele sale institute, luați măsuri preparative și pentru adunarea ei generală”. Acesta fu testamentul său, pe care ni-l lăsă cu limbă de moarte în 28 Maiu a. c.” (1888).

VIII.

În adunarea generală din Blaj (1877) fu ales Timotei Cipariu ca președinte al „Asociațiunii” în care calitate a rămas până la moartea sa întâmplată în toamna anului 1887. Iar Bologa, deși îi va fi căzut cam greu să se întoarcă, după doi ani de președinție, iarăși la rolul său dintre anii 1870—1875, a rămas și mai departe în serviciul Asociațiunii ca vicepreședinte, după ce încercarea de a declina dela sine această distincție, nu i-a reușit. Îmediat după această alegere Bologa „exprimă mulțumită pentru încrederea arătată adăogând, că ar fi dorit să se concreadă altui bărbat acest post; cu toate a-

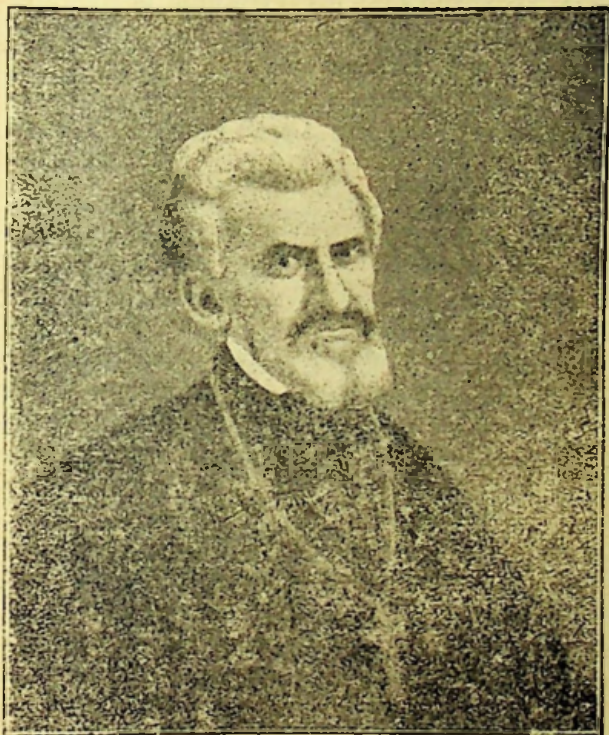
cestea fiind dânsul dedat a respectă voința unanimă a membrilor, se supune”.

A rămas și a purtat cu însuflețire flamura culturii, conducând adunările generale din Șighișoara (1879), Turdu (1880), Dej (1882), Brașov (1883), Orăștie (1884), Gherla (1885), Alba-Iulia (1886) și Sibiu (1887). Insuflețirea lui pentru „Asociațiune” o exprimase în termeni călduroși mai ales în discursul ținut la adunarea generală din Orăștie. După ce arată, că „celebrul literat român, mult meritatul și eruditul președinte al Asociațiunii și preaințeleptul conducător al adunărilor ei generale” e reținut de boală dela adunarea aceasta ca și dela altele anterioare, spune, că „lipsa ilustrului președinte din mijlocul celor ce aveau să învețe mult dela dânsul” cauzează tuturor întristare și supărare. „Încât însă mă privește întristarea și supărarea menționată numai pe mine — continuă Bologna — apoi iată, vă mărturisesc de altă parte, domnilor, că eu pentru mine aflu o mare micșorare a asprimei aceloră în plăcuta mea pozițiune de vicepreședinte al Asociațiunii noastre, deoarece iată că în această calitate a mea ocup din nou și cu mândrie acest loc... și stau acuma în fruntea atâtor suflete nobile de ale Românilor., cari au alergat și alcargă întru ajutorul neamului lor, cari s'au adunat și se adună, ca să se sfătuiască, cum ar putea să-și mântue neamul mai cu înlesnire și mai sigur de nevoile, care îl apasă de secolii... Am eu, fraților, spre marea mea bucurie, o bogată și prea însuflețitoare experiență; m'a convins praxa de 13 ani, de când

mă ocup și eu ca președinte și ca vice-președinte al „Asociațiunii” ncastre mai cu deadinsul și mai de aproape cu afaceri de ale ei : că toți aceia, din cari constă ea și cari îi compun adunările generale, va să zică : membri aceleia sunt toți bărbați ai bunei ordini ; țin cont de recerutul tact și de buna cuviință ; profită cu cumpăt de drepturile, ce le acordă, și împinesc cu devoțiune datorințele ce le impun statutele, pe al căror teren s'a înființat și există această Asociațiune, și că nici unul dintre acci membri și niciodată n'a perdut dinaintea ochilor că dacă e ea să se susțină și să prospereze această reuniune românească, trebuie să se observe cu toată stricteța al 3-lea A. din statutele ei, după care în adunările acestei Asociațiuni „sunt oprite orice debateri asupra obiectelor religioase și politice, încât acestea privesc la prezent”.

Animat de aceste sentimente și-a îndeplinit vicepreședintele Bologa chemarea sa, îndeplinind totodată și dorința președintelui Timotei Cipariu, care chiar din momentul alegerii sale a declarat, că „nu se opune voinței generale a adunării și suscepe sarcina și în această etate înaintată, sperând în ajutorul vicepreședintelui, comitetului și celorlalți oficiali și membri ai „Asociațiunii” rugând în fine pe toți să aibă înaintea ochilor totdeauna această instituțiune mântuitoare. Iar recunoștința și iubirea sa și-o manifestă prin donarea unui lot de stat în valoare de 500 fl. v. a. (seria 1001 Nr. de câștig 16 din 15 Martie 1860) dispunând ca acesta să stea sub administrarea „Asociațiunii”, iar venitul

anual (cuponii) și cel eventual al sortirei să se împartă egalmente între fondul academiei române de drepturi și între fondul teatrului român”.

Timoteiu Cipariu

președintele «Asociațiunii» 1877—1887]

În cât privește activitatea lui Cipariu în cadrele și pentru scopurile Asociațiunii, știm că ea s'a desfășurat în mod impunător mai ales

în cei dintâi 6 ani de existență ai Asociațiunii, sub prezidenția lui Șaguna, când Cipariu a condus adunările generale din Blaj (1863) Hățeg (1864) și Abrud (1865) contribuind la înălțarea prestigiului Asociațiunii și prin savanțele și temeinicele sale disertațiuni, cum a fost cea ținută la Brașov (1862) „Despre limba și literatura română” cea din Abrud (1865) despre *tablele cerate* ori cea din Alba-Iulia (1866) „despre ortografie și principiul etimologic”.

‡ Dela 1877—1887 vârsta înaintată și starea debilă a sănătății nu i-a mai îngăduit să participe la lucrările Asociațiunii, cu atâta stăruință și cu acelaș rezultat ca în tinerețe. Din strălucirea numelui său se resfrângeau însă raze luminoase și asupra instituțiunii culturale, care onorându-l cu scaunul de președinte s'a onorat pe sine și despre care spunea octogenarul Cipariu în adunarea generală din Sibiu (1881), că a fost înființată „prin zelul, stăruința și patriotizmul general al tuturor bărbaților de inimă și devotament”, voind să îndemne prin această constatare și generația, ce avea să urmeze, a se interesa mai de aproape și cu mai multă bunăvoință de soarta „Asociațiunii”.

IX.

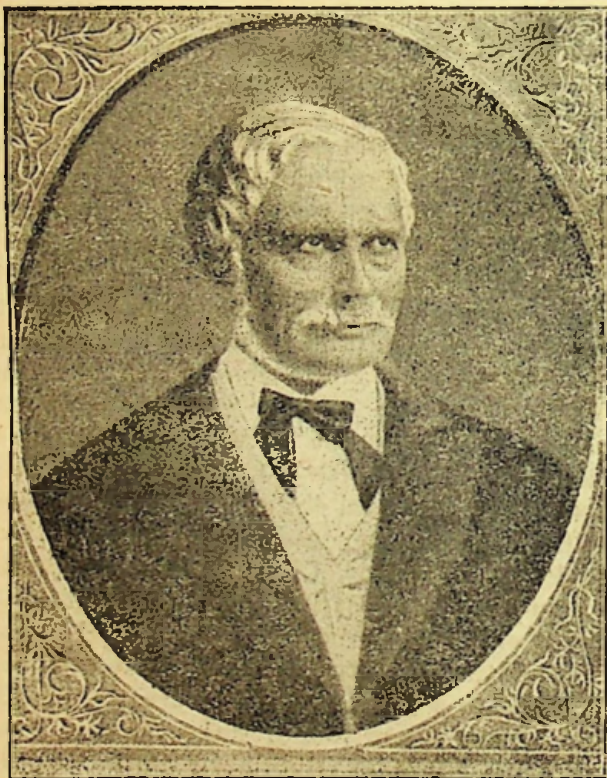
După moartea lui Cipariu și a lui Bologa adunarea generală din Abrud (1888) „alege prin aclamațiune, cu o generală însuflețire ca președinte pe Gheorghe Barițiu, iar ca vicepreședinte pe Nicolae Popea, vicar arhiepiscopesc și în curând episcop al Caransebeșului. Alegeron

acestuiă din urmă fiind însă dificultată din partea guvernului ungar, adunarea ținută în anul următor la Făgăraș a ales ca vicepreședinte în locul lui Popea pe arhimandritul și vicarul arhiepiscopesc, arhiereul de mai târziu Dr. Ilarion Pușcariu, iar ca secretar prim în locul lui Barițiu pe profesorul seminarului din Sibiu Ioan Popescu, (1889—1891) și ca secretar al 2-lea pe prof. Dr Ioan Crișian, pe care îl precedaseră, în aceeaș calitate, Antoniu Vestemeau, J. V. Rusu, Dr Iosif Hodoș și Dr D. P. Barcianu.

În analele de până acum ale „Asociațiunii” nu se poate găsi o prezidenție mai meritată decât a lui Barițiu. Din momentul înființării și chiar de mai înainte nimeni n'a priveghiat, nu s'a îngrijit de soarta acestei instituțiuni mai mult decât Gheorghe Barițiu, care 28 de ani neîntrerupt a fost secretarul și sufletul „Asociațiunii”, iar în cei din urmă 5 ani ai vieți sale (1888—1893) a condus-o ca președinte.

Pe lângă Șaguna, Cipariu și I. cav. de Pușcariu știm, că și Barițiu a fost însuflețit sprijinitor al lucrărilor întreprinse pentru înființarea „Asociațiunii”. Urmând invitații lui Șaguna, a elaborat și el un proiect de statute și un plan de acțiune foarte vast și variat, pe care „Asociațiunea” deși l-a primit chiar din l-a adunare generală (1861), nu l-a putut desăvârși, în toate punctele sale, nici până în ziua de azi. În sensul acestui program alcătuit de Barițiu, „Asociațiunea” ar fi fost chemată să se îngrijească de cele mai bune cărți didactice pentru școalele populare, de compunerea unui compendiu din is-

loria Transilvaniei pentru popor și pentru școlile inferioare,² de îmbunătățirea agriculturii,

Gheorghe Barțiu
președintele «Asociațiunii» 1888—1893

horti-viticulturii, a pomăritului și a pădurilor, mai departe să dea scrieri comparative despre locuitorii, porturile și obiceiurile din diferite

ținuturi românești, să se ocupe cu chestiuni de igienă, fiziologie și psihologie, cu privire la poporul român; să pregătească o colecțiune de cele mai bune balade românești ardelenne, să adune toate inscripțiile romane din Transilvania, să studieze în mod comparativ flora Transilvaniei, Banatului și a Bucovinei „cu numiri românești și cu observațiuni medicale, care să meargă paralel cu credința sau știința ce o are poporul despre puterea vindecătoare sau veninoasă a planteelor patriotice”. Acest program de 15 puncte putea oferi bogat material de studiu pentru toți cei ce mânuiau un condei și cari ar fi fost chemați să dea secretarului și redactorului Baritiu mână de ajutor la revista „Transilvania”. Un singur om însă, oricât și-ar fi dat silința, nu putea să realizeze programul acesta vast, precum nu l-a putut nici Baritiu. Cauza trebuie căutată în lipsa de interes și de sprijin din partea acelorora, cari ar fi putut să contribuie la „Transilvania” scriind fiecare, ce și cum s'ar fi priceput. Dar nu s'a întâmplat așa. Ci, după cum văzurăm, Baritiu a rămas de'a început aproape singur la „Transilvania” așa că nu era numai redactorul acestei foi, ci de multe ori trebuia să o scrie singur din capăt până la sfârșit. Și fiindcă între îndeletnicirile lui științifice cea mai de căpetenie era istoria națională, „Transilvania” deveni încetul cu încetul o revistă istorică, primind caracterul unei foi de specialitate. Neobositul Baritiu scria fără încetare la studii istorice, dintre cari unele cu bun temei și cu destulă pătrun-

dere — când aveà timp să le lucreze cum se cade — iar altele, cele făcute din necesitatea momentului, din lipsa de alt material, cu care să umple foaia, natural că au rămas mai de a doua mână. Aceste scrieri ale lui Barițiu, precum și mulțimea de documente, publicate în „Transilvania” nu putură să atragă un număr mai însemnat de cetitori pentru foaia „Asociațiunii” așa că în scurt timp se ivi pe urma revistei „Transilvania” un deficit de 4000 fl. Atunci se auziră voci de nemulțumire, cari îl făcură pe Barițiu să-și ceară în 6 ani de 4 ori dimisia dela redactarea revistei, dar cră totdeauna din nou rugat să mai rămână, ca să nu zădărnicească întreprinderea. Și el se înduplecă și rămânea cu toate că, după cum însuși spune, de multe ori ar fi dorit „să scape din iobăgia, în care fu aruncat sub titlul foarte frumos de secretar primar și de redactor”. Amărăciunea lui trebuie să fi fost mare, când în ședința comitetului din 10 Noemvrie 1874 s'a aflat un membru, care a propus, ca renumerația redactorului să fie redusă dela patru la două sute de fiorini anual. Propunerea, deși nu s'a primit, l-a atins foarte dureros pe Barițiu și l-a îndemnat, să destăinuiască, câtă muncă și osteneală îl costă redactarea foii. Spune, că el nu s'a obligat niciodată să scrie singur foaia, ci a primit a fi numai redactor, care să aranjeze materialul, ce va sosi dela alții. Dar acum vede, că singur trebuie să scrie aproape foaia întregă. „Și dacă ar fi numai cu scrisul; dară studiul de fier, preparațiile de săptămâni și luni întregi, pe care le

cere un singur articol, să fie luate întru nimic? dară înmulțirea necurmată a bibliotecii private, în lipsa unei biblioteci publice, costă zeci și sute... Numai literații să lucreze de pomană? Numai literații să trăiască cu apă și aer? De când oare acei, cari se ocupă toată viața lor cu literatură, sunt condamnați a flămânzi, a umbla golani și totuș a da de pomană? Destăinuște mai departe Barițiu, că pentru „Transilvania” a lucrat *câte 800 de oare la an* și i s'a plătit *pe 2 oare un fl.*, pe când dela Gött din Brașov ca redactor al „Gazetei” primia remunerație în-doită, a dăruit deci națiunii muncă neplătită în valoare *de 2400 fl.*, și încheie: „Desfidem pe oricare dintre literații noștrii de dincoace de Carpați, afară numai de doi, ca să ne arate când au donat d-lor pentru scop literar asemenea sumă, fie în bani, fie în laboare”.

Lipsa de interes a publicului pentru „Transilvania” a adus și sistarea ei pe câtăva vreme, la 1879, și înlocuirea prin câteva fascicole de „Anale”. Dar nu numai față de revistă, ci și față de „Asociațiune” însăși începuse a se manifesta nepăsarea publicului și critica necruțătoare a câtorva pretențioși, cari criticau tot ce lucrase „Asociațiunea” dela înființarea ei și nu erau mulțămiiți cu nimic, ce se făcea la Asociațiune, în cursul anilor sau cu prilejul adunărilor generale, pe cari le socoteau ca fiind împreunate cu prea multă risipă de timp și de bani. Referitor la această împrejurare, scrie mai târziu Barițiu: „S'au aflat unii oameni, cari crezuseră, că e păcat să umble membri în fiecare

an dintr'un colț de țară în altul, perzând timp și făcând spese considerabile de călătorie, în loc de a trimite acei bani la comitet spre a se înmulți fondul, ca să ajungă pentru burse la tinerime, iară dâșii să-și vadă în timpul verii de afacerile lor economice. Bună idee și aceasta, însă de o sută de ori era și mai este de preferit dorința și voința de a conveni oamenii chiar din cele mai depărtate districte ale țării, a face cunoștință, a se încălzi spiritele unul de altul, a conversa și a se deprinde în *limba lor națională*, a face studii etnografice și chiar economice, a da tinerimei ocaziune de a se deprinde în arta muzicii vocale și instrumentale, a-și netezi manierele, a se apropia de bătrâni, ca să nu se curme tradițiunile dintre o generațiune și alta, în fine, ce să mai ascundem mâta în sac, a micșora și fiorile dintre o confesiune și alta. Toate aceste foloase cumpănesc mai mult decât fonduri de sute de mii în ochii tuturor, câți văd mai departe în viitor. Unde mai punem și disertațiunile științifice și artistice, cu care se deșteptase în câțiva ani o nobilă rivalitate între mai mulți literați de ai noștri, până când tocmai în anul 1879 se afla unii nefericiți misantropi, cari strigară în adunarea de la Sighișcara, că producțiuni de acelea ar fi numai o deșertăciune. La noi arta oratoriei și așa este foarte puțin cultivată atât în biserică, cât și în lumea profană; să o mai scoatem și din incinta științelor, din societățile literare și științifice, să nu dăm loc de exerciții nici artei poetice?"

Criticile la adresa „Asociațiunii”, pe Barițiu,

care muncise atât de mult pentru promovarea intereselor ei, îl supărau și adeseori îl îndemnau să răspundă cu o asprime destul de simțită ca la 1880, când spunea următoarele cuvinte tari și adevărate: „Cu mijloace mici nu se pot ajunge scopuri mari, nici a se realiza planuri vaste. Cea mai grea asuprire și mai mare nedreptate se face Asociațiunii atunci, când se cere dela ea lucruri, pe cari le poate executa nu o reuniune modestă, ci un guvern, în a cărui administrațiune se dau milioane, sau măcar vre-un cler, care dispune de venituri anuale, cu sutele de mii. Este un testimoniu de lene și decadență, când se așteaptă ca pentru sute de mii și milioane să cugete și să facă totul numai 10—12 oameni, iară mulțimea cea mare să stea cu mâinile în sân fără a voi să sacrifice, dacă nu la boare și sudoare de ani întregi, cel puțin *alăfia bani, căți se dau pe fumul de tutun* (!) Este un semn rău, când oamenii uită, că „Asociațiunea transilvană” nu are potestate executivă; este însă și mai rău, când lipsește spontaneitatea, voința fermă de a-și face ei înșiși binele, fără a fi împinși de spate”.

Ca președinte știă Barițiu să entuziasmeze publicul prin cuvintele sale, prin amintirile duioase și edificatoare ale vieții sale de muncă și jertfă nepregetată. Iar când făcea scurte priviri asupra desvoltării Asociațiunii, schița în mod pătrunzător împrejurările grele, în cari s'a înființat și a trăit „Asociațiunea” și despre rezultatele activității ei lăsa cifrele să vorbească în glasul lor rece, dar convingător. Astfel la adu-

narea generală din Hațeg (1891) făcea Barițiu în cuvântul de deschidere următoarele constatări, privitoare la activitatea Asociațiunii : „Membri acestei societăți, știu între altele, că dânsa în lipsa cea mare, ce se simțise atât de inteligența superioară (juriști, medici, ingineri, profesori, gimnaziali, agronomi, silvicultori) în cei dintâi 20 de ani împărțise, până în 1881, la 120 *de studenți* 29.581 fl. ; la 273 învățăcei de meserii 4910 fl., la școale lipsite 3400 fl., ca premii literare 601 fl. ; peste aceasta cele două expoziții de încurajare una la Brașov în 1862, alta la Sibiu în 1881 au costat pe membri și pe exponenți, peste 20.000 fl., modestul organ al Asociațiunii „Transilvania”, care-i servise totodată de magazin pentru o sumă de documente istorice și pentru multe disertațiuni literare și științifice foarte prețioase, a costat și ea câteva mii. Dela 1881 încoace se poate produce altă serie și grupă de cifre în sute și mii, date tot numai cu scop de a înainta cultura la poporul român, până la suma considerabilă de peste 70.000 fl., dedicați educațiunii sexului frumos în școală și în internat, ceea ce nu se mai putea trăgăna cu nici un preț decât numai cu rizicul de a rămânea noi între toate popoarele monarhiei de batjocura altora și de a provoca compătimirea Românilor din țara vecină”.

Sumele înșirate de Barițiu la 1891 s’au sporit în mod considerabil, înecat un tablou resumativ de pe anii 1861—1911 ne prezintă următoarele rezultate finale :

Asociațiunea a dat în 50 de ani următoarele burse și ajutoare :

1. Burse pentru studenți	95.488.— cor.
2. Ajutoare pentru meseriași	17.150.— „
3. „ la diferite școli	7.826.— „
4. „ bibliotecii'or gimnaziale din Blaj și Brașov.	720.— „
5. Premii pentru cărți	3.023.50 „
6. Imprumuturi	600.— „
Total	123.817.50 cor.

Zidirea școlii civile de fete (1885) a costat 120.000 cor. 97 fiteri.

Clădirea Muzeului (1905) a costat 158.426 cor.

Publicarea „*Enciclopediei Române*” 200 coale tipar cu 37.622 articole, lucrate de 172 autori,— a costat 70.000 coroane.

Averea totală a „Asociațiunii”, când și-a serbat, la 1911, jubileul de $\frac{1}{2}$ secol, atingea suma de 922.985 cor.

La sfârșitul vieții sale, Barițiu ar fi putut privi cu satisfacție și cu liniște sufletească asupra activității ce a închinat „Asociațiunii” pentru care nici unul dintre contemporani nu jertfise mai multă muncă. Dar sufletul lui n'a fost urzit să cunoască liniștea în viața aceasta. Probleme și planuri mari îl frământau neîntrerupt. Precum dăduse la 1861 programul cel vast pentru a îndruma activitatea Asociațiunii, tot astfel și în ultima adunare generală condusă de dânsul (Sibiu 1892) mai fixează unele puncte

însemnate, la a căror realizare ar trebui să se gândească și astăzi membri și sprijinatorii Asociațiunii.

După ce înșiră jertfele cele multe, aduse de popor pe altarul culturii, după ce arată instituțiile ce s'au creat cu sprijinul și sub aripile ocrotitoare ale bisericilor române, veteranul Bărișiu adresează contemporanilor săi și posterității următoarele cuvinte de îmbărbătare. De vom susține, că dela pacificarea țării, cam de 40 de ani încoace, poporul român din această parte a monarhiei, a dat pe lângă toate enormele impozite de stat și comunale cel puțin *treizeci de milioane pentru cultura sa*, nu am exagerat nici cu un denar. De aici apoi se poate înțelege, cum Asociațiunea, reuniunile private, ca cea de teatru și reuniunile femeilor sunt adeseori date uitării ca Cenușotca cea ascunsă după cuptor".

Această instituțiune a noastră însă nici nu are pretențiuni, care să poată spăria pe cineva. După experiența făcută de atâția ani și în vederea progreselor mijlocite prin cleruri, dorințele ei sunt din cele mai moderate. Ea nu cere deocamdată, decât numai un mic fond de 120.000 florini, din ale cărui venituri să poată fi asigurate salariile și celelalte trebuințe didactice ale școlii civile de fete cu 5 clase afară de clasele elementare... Un alt fond a cărui asigurare o dorește Asociațiunea, ar fi iarăși modest, adevărat *numai patru sute de mii* pentru asigurarea de *școli comerciale și altele reale* cu câte 4 clase

Este timpul suprem, ca în toate comunele românești cu câte două până la cinci mii și mai multe suflete să prindă rădăcini un comerț real, onest, sănătos, prin care poporul să fie apărat de spozieri și de corupțiuni greșoase. În acelaș timp avem să îndreptăm pe o parte bună a tinerimii către științele tehnice și militare, care dau și vor mai da veacuri întregi la sute de mii pâne sigură câștigată cu onoare. Iată tot ce mai cere Asociațiunea Dv. dela poporul întreg: o sumă totală numai ceva peste jumătate de milion de florini. Că Asociațiunea știe să administreze averea sa cu credință și devotament, credem, că V-a dat probe și până acum și comitetul stă gata să vă dea sama și pe anul expirat.

X.

Murind prezidentul Gheorghe Barițiu, următoarea adunare generală, ținută în Octombrie 1893 la Năsăud, o conduce vicepreședintele Dr. Ilarion Pușcariu. În 1894, adunarea din Sebeș alege ca președinte pe canonicul I. M. Moldovan, care a condus „Asociațiunea” împreună cu vicepreședintele Dr. Il. Pușcariu până la 1901, când adunarea din Sibiu a ales în locul lor pe Dr. Alexandru Mocsonyi ca președinte și pe Iosif St. Șuluțu ca vicepreședinte, iar după 1904 funcționează acesta din urmă ca prezident până la începutul anului 1911, fiind ajutat în conducerea „Asociațiunii” de vicepreședintele Andrei Băr-

seanu fost profesor la școalele din Brașov și membru al Academiei Române. A. Bârseanu a condus 11 ani, destinele Asociațiunii, iar ca vicepreședinte adunarea jubilară, ținută la Blaj în 1911, a ales pe profesorul Dr Vasile Suciu, actualul mitropolit al Blajului.

În locul prim secretarului Ioan Popescu fu ales la 1894, asesorul Zaharia Boiu, căruia i-a urmat Dr. Cornel Diaconovici 1895—1906, iar dela 1906—1914 Octavian Goga.

Postul de secretar II a fost ocupat, după moartea preatimpurie a regretatului Dr Ioan Crișan (21 Oct. 1892) de următorii: Dr Amos Frâncu, Ioan Pop-Reteganul, Dr Vasile Boioga, Dr Ilie Beu, Ioan I. Lăpădatu și Octavian Tăslăuanu.

Cei mai mulți dintre acești conducători ai „Asociațiunii” fiind și azi în viață, iar faptele și însușirile celor dispăruți în anii din urmă fiind încă vii în memoria contemporanilor, urmează, că grija de a schița vrednicia și meritele lor pentru „Asociațiune” și de a arăta progresele realizate de acest așezământ cultural sub conducerea lor, trebuie lăsată în sarcina viitorului.

Alăta putem spune, că cu moartea lui Barișiu se încheie o însemnată epocă din viața „Asociațiunii” *epoca consolidării*, după care urmează mai cu seamă dela 1896 începe, — de când „Asociațiunea” a început să extindă propaganda sa culturală și peste granițele istorice ale Ardealului — *epoca expansiunii*.

Încă la 1875 eră să se țină adunarea generală a „Asociațiunii” în Lugoj, în sensul hotărârii luate în adunarea generală din Deva (1874). Dar chibzuind conducătorii „Asociațiunii” mai cu temei asupra acelei hotărâri au aflat, că ea era pripită și la caz, că ar fi fost dusă la îndeplinire, ar fi putut eventual să pericliteze „Asociațiunea”, care pe atunci era numai „transilvană” și nu avea drept să se extindă și asupra Românilor din părțile bănățene sau ungurene ale țării. De aceea într-o adunare extraordinară, ținută în vara anului 1875 la Aiba-Iulia, au decis să abandoneze planul acesta și să rămână cu adunările generale tot numai între granițele Ardealului ca și mai înainte.

Au trebuit să treacă alte două decenți, până când „Asociațiunea” a fost adusă în situația de a putea lărgi hotarele propagandei sale culturale. La 1895 cerând guvernul unguresc modificarea statutelor și eliminarea, din titulatura „Asociațiunii” a termenului „transilvană”, — pe care anume motive de ordin politic și de drept public nu l-ar putea admite la o societate românească, pe când la cele sășești el a fost admis și mai târziu — conducătorii „Asociațiunii”, după îndelungate desbateri, s'au învoit să facă modificarea impusă de guvern.

Și astfel, în anul următor (1896) s'a putut ținea la Lugoj cea dintâi adunare generală a „Asociațiunii”, sub conducerea președintelui I. M. Moldovan, care spunea cu acea ocazie :

„Acesta e primul pas ce-l face Asociațiunea

scoborând coasta munților și înaintând spre
marginile extreme ale țării ocupat de nea-

Ioan Micu Moldovan
președintele «Asociațiunii» 1895—1901

mul nostru. Legătura sângelui și a limbei, cari
încheagă și țin la oaltă deosebitele națiuni și

produc diversitatea lor — legătura sângelui și a limbei, cari la Români totdeauna s'au manifestat cu tărie neînvinsă, încât zisa lui Bonfiniu, că Românul mai mult a luptat pentru limba, decât pentru viața sa, este adevăr istoric în deplina putere a cuvântului,— aceste legături puternice făcură, că adunarea ținută în anul trecut la Blaj să se supună înviltării frățești și să prefigă locul adunării prezente între frații, ce locuiesc această regiune încântătoare. Fie de bun augur pasul acesta și contribuiască el cu înbelșugare la producerea acelor fructe, pe cari toți le dorim și așteptăm dela însoțirea, ce ne-a întrunit aci... Totdeauna brânele noastre trebuie să fie încinse, brațele înarmate. Trebuie să cucerim formal terenul împedecat cu greutate și felurite, și altora, cari se află în pozițiuni mai favorabile. de tot necunoscute”.

XI

Deosebit de importante sunt și cuvintele rostite atunci, în numele Bănățenilor, de profundul cugetător Dr. Alexandru Mocsonyi, care spunea între altele : „Simțit-am cu toții, că adunarea aceasta are să fie un eveniment de mare importanță pentru năzuințele și interesele noastre culturale. Prin aceasta se dăruie un zid de despărțire între frații de acelaș neam, setoși de aceeași cultură. Asociațiunea noastră în această adunare se desbracă de caracterul ei provincial, se proclamă principiul solidarității naționale pe terenul cultural... Noi pricepem cu toții, că

pentru un popor luptă mai nobilă decât lupta pentru cultura sa proprie nici că s'ar putea închipui.

Alexandru Moesonyi

[președintele "Asociațiunii" 1901—1904 ;

Dar lupta aceasta nu este o luptă sângeroasă, e luptă cu foc și cu fer, nici o luptă pentru in-

erese meschine. Este luptă cu armiele cele mai nobile ale minții și inimii, pentru idealuri mărețe și neperitcare. Iar idealurile acestea izvoresc din sentimentele lor religioase, naționale și patriotice. Și citez a afirma fără sfiață că aceste sentimente nobile la nici un popor, nu sunt mai armonios contopite decât la poporul român. Chiar și în secolul nostru, despre care, precum știm, dintr'o parte, nu scrutez cu câtă îndreptățire, dar negreșit cu oarecare predilecțiune, mereu se afirmă, că ar fi secolul necredinței, chiar și în secolul acesta noi cu satisfacțiune putem susține, că nu există popor, care ar fi mai evlavios, care s'ar alipi cu mai multă căldură de inimă la credința sa moștenită dela strămoși, decât poporul român... Sunt convins că patriotismul poporului român, izolat de sentimentele sale religioase și naționale, s'ar usca ca o creangă ruptă de pe trunchiul ei. În această armonioasă trinitate a sentimentelor mai înalte și mai nobile ale inimii omenești se manifestează acel idealism nobil al poporului român, care formează trăsătura fundamentală a caracterului său național. Din această indisolubilă trinitate a sentimentelor religioase, naționale și patriotice răsare în deplina sa splendoare geniul național al poporului român... Eu nu preget a da expresiune firmei mele credințe, că până când poporul român va fi inspirat de bunul său geniu, până când noi, inteligența, fideli acestuia, ținem neclintit, ca la o dogmă nerăsturnabilă, la convingerea, cum că cultura

poporului are să fie *creștină, națională și patriotică*, până atunci poporul român în fața tuturor pericolelor amenințătoare, poate exclama liniștit ; „*afară de frica lui Dumnezeu altă frică nu cunosc*”.

După Lugoj a urmat Beiușul (1898), Băile Erculane (1900), Oravița (1902), Baia-Mare (1903, Timișoara (1904), Șimleul (1908), Bistrița, Dejul, Oradea Mare (1920) și Sighetul Marmației (1921) năzuințele de expansiune ale „Asociațiunii” întâmpinând pretutindeni inimi deschise și primitoare pentru toți ceice muncesc sub flamura ei în numele culturii și al progresului, îndemnați de nobila dorință de a trezi poporul român din toate ținuturile la conștiința de sine, de a-l învăța să-și prețuiască mai bine comorile sufletului și de a revărsa asupra lui darurile cele bogate ale culturii naționale : „ale sale dintru ale sale !”

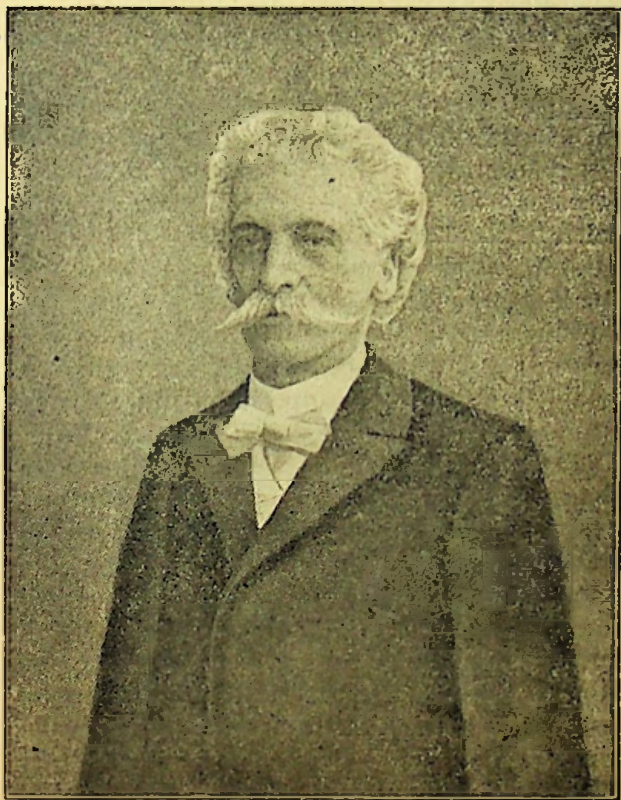
În anii din urmă s'a ivit părerea, că Asociațiunea ar trebui să-și extindă propaganda sa binefăcătoare și asupra părților arădane, unde adevărat că există o instituțiune similară : „Asociațiunea aradană”, dar aceasta n'a fost în stare a desfășura până acum vre-o activitate mai remarcabilă.

În timpul președinției lui Iosif St. Șuluțu s'a inaugurat la 1905, muzeul istoric și etnografic al „Asociațiunii” în Sibiu.

XII

Cu modestia caracteristică firii sale spunea Andrei Bârseanu în adunarea generală din Brașov (1906) că nu fără sfială s'a hotărât a pași

la conducerea „Asociațiunii” știind că locul

Iosif Șterea-Șaluțu
președintele «Asociațiunii» 1904-1911

acesta a fost împodobit odinioară de bărbați
ca marele arhieru Andrei Șaguna, ca cruditul

Timotei Cipariu, ca Vasile Pop, fost vicepreședinte al guvernului ardelean, ca neobositul Gheorghe Barițiu, consilierul Iacob Bologa ș. a. Cereca tot odată „indulgența” adunării rugând pe toți membrii „Asociațiunii” să aibă în vedere insuficiența puterilor sale”—rugăminte de care aceștia au fost scutiți a țineă seamă din binecuvântatul motiv, că puterile lui Andrei Bârseanu s'au afirmat în conducerea acestei instituțiuni culturale din an în an în chip tot mai strălucit și mai cuceritor.

Pe lângă atențiunea meticuloasă și tactul extraordinar de fin, cu care conducea partea administrativă destul de complicată a acestei vaste organizațiuni culturale, sporindu-i în răstimp de 15 ani venitele anuale dela 37.140 cor. 75 fil. la 428.692 lei 60 bani,—Bârseanu aducea la cârma „Asociațiunii” preocupări de ordin cultural și literar — științific, cu desăvârșire la nivelul cerințelor avansate ale deceniilor din urmă. De aceea adunările generale, pe cari le-a condus el dela 1906—1921, dela Brașov până la Sighetul Maramurășului, au fost adevărate serbători naționale — serbători în vechiul înțeles creștinesc, care ține să transforme fiecare prilej de rugăciune în clipe de reculegere și înălțare sufletească, prin puterea morală a credinței și a sacrificiilor înfățișate neconținut în paginile scripturilor sfinte. Invățămintele, pe cari știă să le culeagă din istoria noastră națională, din

scrierile și faptele înaintașilor noștri, ca și din

Andrei Barseana
președintele «Asociațiunii» 1911-1922

viața actuală a poporului dela sate, le înveș-
mânta totdeauna într'o formă literară foarte

îngrijită, izbutind a 'e presăra cu măiestrie în discursuri'e sale de deschidere așa încât ascultătorii rămâneau adânc și durabil impresionați de accentul cuvintelor entusiaste. Cu fiecare prilej înțelegea să fie un adevărat educator al poporului, lăudându-i iscusința și vrednicia, care l-a îndemnat să-și creeze din propria sa inițiativă, fără nici un sprijin din partea statului, toate așezămintele necesare pentru ocrotirea și desvoltarea culturii sale naționale.

Din cele arătate până aci rezultă, că Asociațiunea transilvană este una din cele mai vechi instituțiuni culturale pe cari le au astăzi Românii din oricare parte a Țării noastre întregite și că în cadrele ei s'a desfășurat, — cu mijloace modeste, dar cu stăruință impunătoare și cu laudabil spirit de sacrificiu, — o activitate sistematică, o muncă devotată, spornică și deosebit de folositoare pentru literatura română și cultura poporului român". În cursul celor 60 de ani conducătorii „Asociațiunii" dela Andrei Șaguna până la Andrei Bărsceanu au dat dovadă de aceleași însușiri, pe cari Odobescu a fost fericit a le descoperi, la 1862, în persoana celui dintâi președinte al acestei instituțiuni : de „multă prudență, multă abnegațiune și mult patriotism concentrat". Deaceea au fost în stare să creeze o tradiție luminoasă și să câștige încrederea de săvârșită a tuturor păturilor poporului nostru în viitorul acestui așezământ cultural, conside-

rat — după cum am văzut — ca *un al doilea altar*.

Dacă prin mijloace atât de modeste, fără nici un ajutor din vistieria statului, numai din contribuțiile benevole ale intelectualilor și ale țărănilor români, a fost în stare „Asociațiunea” să dea câteva rezultate impunătoare și durabile, — este dep. în îndreptățită speranța că de acum înainte, în împrejurări mai prielnice — urmând însă pe aceeaș cale a prudenței, a abnegațiunei și a patriotismului concentrat, cultivând cu stăruință aceeaș tradiție sănătoasă de a trezi poporul și a-l îndemna la neconținute jertfe pentru progresul său cultural, — va reuși să aducă neamului nostru servicii tot atât de însemnate și de prețioase ca și cele din trecut.

Deacez apelul „Asociațiunii” pentru sprijinirea scopurilor ei culturale merită să fie ascultat și îndeplinit de toți Românii în cea mai largă măsură.

PEPINIERA DE VIȚE ALTOITE MOȘIA BRANCOVENI

PRIN GARA VLĂDULENI (JUDEȚUL ROMANAȚI)

FIGUREAZĂ PRINTRE CELE MAI MARI PEPINIERE
DIN INTREAGA ȚARĂ
CONDUSĂ DE SPECIALIȘTI DESĂVĂRȘIȚI ÎN MODUL
CEL MAI SISTEMATIC. — FURNIZEAZĂ NUMAI VIȚE
DE PRIMA CALITATE, CU PRINDERE
ABSOLUT SIGURĂ

VIȚE ALTOITE PE PORT-ALTOI AMERICANI
VARIETĂȚI PENTRU VIN ALB
VIN NEGRU, VINURI TĂMÂIOASE
STRUGURI DE MASĂ
BUTAȘI INDIGENI, BUTAȘI AMERICANI, ETC.

CINE CUMPĂRĂ VIȚE DE LA PEPINIERA MOȘIEI
BRANCOVENI

ÎȘI ASIGURĂ O REUȘITĂ DESĂVĂRȘITĂ

A SE CERE CATALOGUL DETALIAT LA:
ADMINISTRAȚIA MOȘIEI BRANCOVENI

PRIN GARA VLĂDULENI, (JUDEȚUL ROMANAȚI)
CARE ÎL TRIMITĂ GRATIS ȘI FRANCO LA CERERE

BIBL. PAL. ROM. 151-1510
INV. N. 9402 75

Seria B. „Sfaturi pentru gospodari“.

- No. 1. Ingrijirea pasărilor de *C. S. Motaș*, Dacă s'ar socoti căta paguba se aduc gospodinelor prin moartea pasărilor de curte, această cărțuție n'ar lipsi din nici o casă de gospodar.
- „ 2. Despre tovarășii de *Preot C. Dron*, ca leac împotriva speculei și a scumpetei.
- „ 3. Despre scarlatină de *Dr. I. Gheorghiu*, și alte boli care omoară pe copii, se dau sfaturi folositoare în această cărțuție.
- „ 4. Livada de sămburi de *C. Gheorghiu*, cum poate să-și o facă fiecare gospodar.
- „ 5. În jurul casei de *M. Lupescu*, sunt acareturi, cum să ți le orânduiești te învață cărțuția aceasta.
- „ 6. Casa de *I. Simionescu*, omului e bucuria și mulțumirea lui. Cum s'o faci și cum s'o ții, te învață cărțuția.
- „ 7. Morcovul și alte legume de *P. Roziade*, sau cum să le cultivi ca să culegi mult pe pământ puțin.
- „ 8. Sifilisul și oftica de *Dr. E. Gheorghiu*, sunt cele două boli care rod sănătatea celor în vârstă ca și a copiilor. Cum să te ferești de ele și cum să te lecuești îți spune cartea.
- „ 9. Temețul îmbunătățirii vitelor de *Th. Chițoi*, stă în cunoașterea și îngrijirea lor.
- „ 10. Votul obștense de *A. Gorovei*, e acum dreptul tuturor. Cum să-l îndeplinești te învață această cărțuție.
- „ 11. Creșterea porcilor de *A. Oescu*, e și ușoară, dar și grea. Boli sunt multe. Cărțuția îți arată leacurile și îngrijirile de dat.
- „ 12. Viermii de mătasa de *T. A. Bădărău*, sunt o bogăție de care nu ținem seamă. Cum să-i creștem și să-i îngrijim se spune în această cărțuție.
- „ 13. Oftica sau tuberculoza de *Dr. E. Gheorghiu*, este boala cea mai grozavă care ne amenință pe toți.
- „ 14. Pelagra de *Prof. V. Babeș*, de asemenea bântuie la țară. Trebuie să le cunoaștem.
- „ 15. Alegerea semințelor de *C. Lăcrițianu*, este operația cea mai nelipsită pentru a căpăta rod bun.
- „ 16. Creșterea pasărilor de *Prof. C. Motaș*, interesează pe orice gospodină.
- „ 17. Rătăcirile bolșeviste de *Maior I. Mihai*, trebuie stărpită dintre noi.
- „ 18. O stupină dintr'un roiū de *N. Nicolaescu*, cine n'ar dori-o ? Cum se poate ajunge stă scris în cărțuție.
- „ 19. Cum se întemelază o vîo de *D. M. Cădere*, nu mai merge cu obiceiul vechiu; cum trebuie să se facă trebuie de știut.
- „ 20. Răsadnița și Plantele din răsad de *V. Sadoveanu*, ne arată cum se reușește să se cultive legume primăvăratice în baligar și sub giamuri.
- „ 21. Iehuzia de *dr. E. Gheorghiu* ne arată cum trebuie să fie îngrijită femeia înainte de naștere și la naștere.
- „ 22. Meșteșugul vopsitului cu burcenī de *Art. Gorovei*.
- „ 23. Cum orbim de *I. Glăvan*.
- „ 24. Păstrarea cărnei de *Pore de G. Gheorghiu*.
- „ 25. Calul de *Prof. E. Udrișchi*.
- „ 26. Doctorul în casă de *Dr. O. Apostol*.
- „ 27. Cum trebuie să ne hrănim de *E. Severin*

Seria C. „Din lumea largă“.

- No. 1. Ucraina de *G. Năstase*, este țara din spre răsăritul nostru.
" 2. Cehoslovacia de *I. Simionescu*, este țara tot vecină nouă, care a dovedit încheierea ei prin muncă și hărnicie.
" 3. Munții apuseni de *M. David*, ne sunt scumpi. În ținutul lor trăiesc Moții vestiți.
" 4. Finlanda de *I. Simionescu*, este o țară minunată, căci oamenii au făcut minuni de muncă.
" 5. Bucovina de *I. Simionescu*, «vesele grădină», este descrisă cu tot ce are.
" 6. Basarabia de *G. Năstase*, care a stat atâta vreme sub ruși, ne era puțin cunoscută deși dragă. E datoria fiecăruia să citească această cărțuție.
" 7. Dobrogea de *C. Brătescu*, Bulgarii zic că e a lor; cât neadevăr ține această spusă, se poate vedea din cărțuția pomenită.
" 8. În spre polul sud de *I. Simionescu*, Muncă și jertfă omenească ce s'au cheltuit pentru a cunoaște această parte de pământ se vede aici.
" 9. Olanda de *Ap. D. Culca*, e țara muncii și a minunilor pe care, ea le aduce.
" 10. Vlața în adâncul mărilor de *C. Motăș*, era până acum o taină; acum să știe că e tot așa de variată ca și pe pământ.
" 11-12. A. Saguna de *I. Lupășc*.
" 13. Către Everest de *I. Simionescu*.

Seria D. „Știință aplicată“.

- No. 1. Fabricarea săpunului de *A. Schorr*, este ușoară. Fiecare gospodină poate să o săvârșească. Cum? Cărțuția îi arată.
" 2. Motorul Diesel de *Ing. Căseti*, este astăzi înrebuințat pretutindeni.
" 3. Industria parfumului de *E. Severin*.
" 4-5. Aerul lichid de *Ilie Matei*.
" 6. Industria azotului de *L. Caton*.

Toate aceste cărțuții se pot strânge și în volumașe, fiind paginate în acest scop. Se pot face și abonamente.

Trimițându-se banii cu mandat poștal, se expediază broșurile franco de Societatea «Cartea Românească», Bul. Academiei, 3, București

„CARTEA ROMANEASCA“ continuă și în anul viitor 1923 concursurile cu premii pentru scrieri românești.

Premiile ce va acorda se ridică la suma de lei 113 000.

Prospecte detaliate cari cuprind subiectele și condițiunile acestui concurs, se trimit cu plăcere la cererile ce se vor adresa Direcțiunii «Cartea Românească» București, Bulev. Academiei 3.

11cu